

BARTŁOMIEJ CZYŻEWSKI *

Cmentarz wojenny w Szadkowicach – próba identyfikacji poległych żołnierzy na podstawie zachowanych nagrobków

STRESZCZENIE | W okresie listopada–grudnia 1914 r. na ziemi szadkowskiej doszło do zaciepłych walk między armiami Niemiec, Austro-Węgier oraz Rosji. W ich efekcie powstało w okolicach Szadku kilkanaście cmentarzy i kwater wojennych, na których pochowano poległych żołnierzy. Jednym z takich miejsc jest istniejący do dzisiaj cmentarz wojenny w Szadkowicach. Początkowo na jego terenie spoczęło 21 żołnierzy, jednak wskutek ekshumacji i likwidacji innych cmentarzy wojennych ostatecznie pogrzebano tam ok. 200 poległych. Wraz ze szczątkami żołnierzy na cmentarz w Szadkowicach trafiły także pomniki nagrobne ze zlikwidowanych nekropoli. Do czasów współczesnych zachowało się na szadkowickim cmentarzu jedynie 60 takich obiektów, przy czym na zaledwie 33 z nich znajdują się jakiegokolwiek inskrypcje. Opierając się na napisach z nagrobków autor artykułu podjął próbę zidentyfikowania poległych żołnierzy i ustalenia na podstawie zachowanych dokumentów, w jakich jednostkach służyli, gdzie się urodzili i mieszkali, czy mieli rodzinę.

SŁOWA KLUCZOWE | cmentarz wojenny, Szadkowice, I wojna światowa, identyfikacja, polegli żołnierze

War cemetery in Szadkowice – An attempt to identify fallen soldiers through survived tombstones

SUMMARY | After heavy fights between German, Austro-Hungarian and Russian armies in November-December 1914, a dozen or so war cemeteries were created in the vicinity of Szadek. One of such places is the war cemetery

* Bartłomiej Czyżewski, radca prawny; e-mail: bzczyzewski@op.pl, <https://orcid.org/0000-0001-8371-1964>

in Szadkowice, which still exists today. Initially 21 soldiers were buried there, but after exhumations and closing down of several other war cemeteries, about 200 more bodies were moved to Szadkowice. Along with the remains of the soldiers, tombstones from other necropolises were moved to the Szadkowice war cemetery. Until now, only 60 tombstones have survived in the Szadkowice cemetery, and only 33 of them have inscriptions. Based on these inscriptions the author of the article made an attempt to identify the killed soldiers and to find out in which units they served and where they lived or were born.

KEYWORDS | war cemetery, Szadkowice, First World War, identification, killed soldiers

Krótki rys historyczny

Zabójstwo arcyksięcia Franciszka Ferdynanda Habsburga w dniu 28 czerwca 1914 r. w Sarajewie stało się iskrą, która doprowadziła do wybuchu pierwszego konfliktu zbrojnego o skali ogólnoświatowej. Działania wojenne szybko objęły również tereny dzisiejszej Polski, w tym także ziemię szadkowską. Już w drugiej połowie sierpnia 1914 r. pod Szadkiem oraz w okolicach Zduńskiej Woli i Widawy doszło do pierwszych potyczek między armią niemiecką i rosyjską¹. Ziemie te miały stać się prawdziwym teatrem działań wojennych jednak dopiero późną jesienią 1914 r. podczas tzw. operacji łódzkiej – największej bitwy manewrowej na froncie wschodnim I wojny światowej.

Za początek bitwy pod Łodzią przyjmuje się datę 11 listopada 1914 r., kiedy to armia niemiecka uderzyła na siły rosyjskie pod Włocławkiem, a następnie po ich rozgromieniu ruszyła na Kutno. Dnia 14 listopada wojska niemieckie rozpoczęły natarcie w okolicach Uniejowa i Chełmna, zmuszając Rosjan do wycofania się. 16 listopada Niemcy przekroczyli Wartę, a osią działań stały się drogi Warta–Szadek i Sieradz–Zduńska Wola². Niedługo potem, bo 20–21 listopada, Sieradz i Zduńska Wola trafiły w niemieckie ręce³. W tym też czasie rozpoczęły się w bezpośredniej okolicy Szadku krwawe boje między armiami niemieckimi i austro-węgierskimi przeciwko siłom rosyjskim⁴. Front ukształtował się wówczas na linii Zduńska Wola – Gajewniki – Szadek – Czarnysz – Lutomiernik⁵.

1 W. Pogorzelski, *Sieradz, Włocławek 1927*, s. 114.

2 W. Bortowski, *Ziemia łódzka w ogniu 1914*, Łódź 1969, s. 132, 13–136.

3 L. Wicher (red.), *Stulecie miasta Zduńskiej Woli 1825–1925*, Łódź 1925, s. 16.

4 W. Bortowski, *Ziemia łódzka...*, s. 150, 155.

5 *Der Weltkrieg 1914 bis 1918*, t. VI, Berlin 1929, mapy nr 12–13, 15, 18.

W nocy z 30 listopada na 1 grudnia wojska rosyjskie rozpoczęły manewr wycofywania się, dając siłom niemieckim możliwość powolnego zajmowania kolejnych terenów w toku nadal trwających ciężkich walk. Dopiero 6 grudnia 1914 r. udało się wojskom państw centralnych przełamać rosyjską obronę⁶. Tego samego dnia Niemcy weszli do Łodzi, przesuając jednocześnie swoje siły w kierunku Piotrkowa oraz Łowicza i Sochaczewa. Ostatecznie, w połowie grudnia, Rosjanie wycofali się na linię rzek Bzury, Rawki, Pilicy i Nidy, a działania wojenne przerodziły się na tych terenach w walkę pozycyjną, którą zakończyła dopiero niemiecka ofensywa w głąb Rosji na wiosnę 1915 r.⁷

Cmentarz wojenny w Szadkowicach

Po wyżej opisanych walkach powstało ok. 100 cmentarzy wojennych, mogił i miejsc pamięci rozsianych po całej ziemi sieradzkiej⁸, przy czym w okolicach Szadku znajdowało się najprawdopodobniej 13 z nich⁹. Jedną z takich nekropoli jest cmentarz wojenny w Szadkowicach, usytuowany przy drodze prowadzącej z Szadku do Zduńskiej Woli.

Nie jest znana dokładna data założenia ww. nekropolii, można jednak przyjąć, że miało to miejsce najprawdopodobniej dopiero wiosną–latem 1915 r., kiedy sprzyjały temu warunki pogodowe. Porządkowanie pobojoisk oraz organizację tworzenia miejsc pochówków nałożono wówczas na lokalną społeczność oraz specjalne oddziały wojskowe¹⁰. Nie jest również wiadome, czy cmentarz wojenny w Szadkowicach znajduje się w miejscu prowizorycznych pochówków dokonanych po walkach z listopada–grudnia 1914 r., czy też jest to nekropolia wytyczona od podstaw, po wcześniejszym przeprowadzeniu ekshumacji. Pierwsze dokumenty i opisy nekropolii w Szadkowicach pochodzą bowiem dopiero z drugiej połowy lat 20. XX w.¹¹ i przedstawiają ówczesną sytuację cmentarza bez podania jakichkolwiek informacji o okolicznościach i przebiegu jego powstania.

6 M. Pisarkiewicz, *Groby żołnierskie z 1914 roku w Ziemi Łęczyckiej i Sieradzkiej*, Kraków 2018, s. 53.

7 W. Bortowski, *Ziemia łódzka...*, s. 191–197.

8 D. Dąbrowski, J. Kowalski, *Żołnierska pamięć. Cmentarze wojenne, groby i miejsca pamięci narodowej na ziemi sieradzkiej*, Sieradz 2011, s. 72–73, 219.

9 D. Dąbrowski, *Śladami operacji łódzkiej 1914 r. po okolicy Szadku*, „Na Sieradzkich Szlakach” 1995, nr 3, s. 18.

10 B. Gosik, *Cmentarze z I wojny światowej jako walor antropogeniczny województwa łódzkiego*, „Turyzm” 2004, nr 14, s. 94.

11 Archiwum Państwowe w Łodzi, Oddział w Sieradzu (dalej: APŁOS), Akta cmentarzy

Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości opieka nad cmentarzami wojennymi, znajdującymi się na terenie utworzonego woj. łódzkiego, przypadła powstałemu w październiku 1919 r. Urzędowi Opieki nad Grobami Wojennymi, działającemu w ramach Dowództwa Okręgu Generalnego (od 1921 r. Dowództwo Okręgu Korpusu) w Łodzi. Jak wynika z zachowanej dokumentacji już w marcu 1920 r. ww. instytucja zwróciła się do starostw i powiatów znajdujących się na terenie ówczesnego woj. łódzkiego o przesłanie wykazów grobów i poległych żołnierzy oraz szkiców cmentarzy wojennych¹². Wskutek stwierdzonych zniszczeń, aktów wandalizmu i generalnego braku dbałości o wojenne nekropolie Dowództwo Okręgu Generalnego w Łodzi poinformowało w maju 1920 r. władze woj. łódzkiego o zaistniałych okolicznościach. Pismem z dnia 2 czerwca 1920 r. Departament Administracyjny Województwa Łódzkiego wydał „władzom gminnym i wioskowym oraz policji państwowej najnowszy nakaz zorganizowania ścisłego nadzoru nad zabezpieczeniem całości cmentarzy wojskowych. Niezależnie od tego należy p.p. Starostom i Magistratom tych miejscowości, na terenie których znajdują się groby wojenne, zorganizować powiatowe i gminne komitety, zadaniem których byłoby roztoczenie stałej opieki i utrzymania w należyтым porządku cmentarzy i grobów wojennych”¹³. W odpowiedzi z dnia 30 października 1920 r. starostwo sieradzkie – na terenie którego znajdował się cmentarz w Szadkowicach – poinformowało, że zostały wydane stosowne polecenia i instrukcje, a ze sporządzonych raportów wójtów i burmistrzów wynika, że wszystkie cmentarze wojenne „są w należyтым porządku i opiekę nad takowymi przejęła miejscowa ludność”¹⁴.

W latach 20. XX w. cmentarz w Szadkowicach był dwukrotnie wizytowany przez przedstawicieli niemieckiego Zentralnachweiseamt für Kriegerverluste und Kriegergräber¹⁵. Podczas pierwszej wizyty w 1926 r. odnotowano, że cmentarz został zaprojektowany na planie czworokąta o wymiarach

wojennych z powiatu sieradzkiego, Groby i spisy imienne poległych żołnierzy niemieckich w Szadkowicach, sygn. 15.

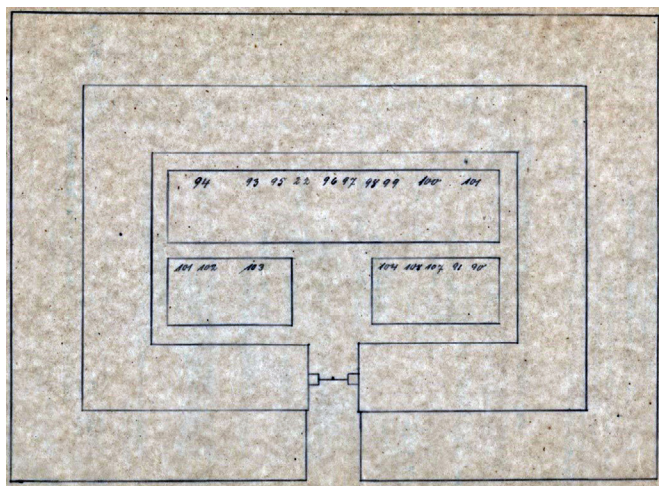
12 Archiwum Państwowe w Łodzi (dalej: APŁ), Łódzki Urząd Wojewódzki w Łodzi, Akta dotyczące ewidencji cmentarzy wojennych, sygn. 79a, k. 2.

13 Tamże, k. 40–42. Cytaty poddano modernizacji, ograniczając się do niezbędnego minimum.

14 Tamże, k. 46.

15 Tłum. Centralny Urząd Ewidencji Strat Wojennych i Grobów Wojennych – instytucja niemiecka założona w 1919 r., mająca na celu zbieranie informacji o żołnierzach niemieckich poległych w czasie I wojny światowej oraz o miejscu ich pochówku, kombatantach wojennych oraz o jeńcach wojennych i ofiarach cywilnych państw walczących z Niemcami.

ok. 25 × 14 m, otoczonego wałem i fosą oraz dodatkowo ogrodzeniem (ryc. 1). Na terenie cmentarza znajdowały się wówczas trzy kwatery, w których pochowano 20 żołnierzy niemieckich oraz jednego austro-węgierskiego¹⁶, poległych 21 oraz 30 listopada, a także 1 grudnia 1914 r. Do kwater prowadziła aleja główna od bramy wejściowej¹⁷. Zapisano, że stan utrzymania cmentarza oraz nagrobków jest dobry. Zwrócono jednakże uwagę na to, że teren nekropolii jest całkowicie zarośnięty jeżynami, do tego stopnia, że chodzenie po nim jest niemalże niemożliwe¹⁸. Podczas drugiej kontroli, przeprowadzonej w 1929 r., ponownie stwierdzono ogólny dobry stan cmentarza, odnotowano przy tym, że oczyszczono go z krzaków i jeżyn, które obrastały mogiły¹⁹.

Ryc. 1. Pierwotny układ cmentarza w Szadkowicach wg planu z 1926 r.
Źródło: APŁOS, *Akta cmentarzy wojennych...*, k. 3

W latach 1921–1938 na terenie ziemi sieradzkiej prowadzono akcję ekshumacji ciał poległych żołnierzy pochowanych na prywatnych terenach (np. w Czechach), blisko gospodarstw rolnych (np. w Remiszewie) oraz w pojedynczych mogiłach. Zlikwidowano też część mniejszych cmentarzy i kwater wojennych. Szczątki przenoszono następnie na nekropolie znajdujące się na gruntach państwowych, m.in. na cmentarz w Szadkowicach.

16 Byli to: Fornalkiewicz Michael, Naglak Kasimir, Götza Emil, Nabor Johann, Pufe Hermann, Strebel Rudolf, Becker Theodor, Werner Paul, Reinert Gustav, Steinbüchel Friedrich, Lickfeld Willi, Rurainski Willi oraz ośmiu nieznanymi żołnierzy.

17 APŁOS, *Akta cmentarzy wojennych...*, sygn. 15, s. 3–5.

18 Tamże, s. 5.

19 Tamże, s. 4.

Wskutek opisanych wyżej działań na szadkowickim cmentarzu złożono ciała żołnierzy pochowanych na cmentarzach wojennych w Czechach, Górnej Woli, Kęszycach, Krobanowie, Maciejowie, Rzepiszewie, Suchoczasach, Wilamowie oraz prawdopodobnie z nekropolii w Boczkach, Piaskach²⁰, Łobudzicach, Woli Przatowskiej i Wólce Wojsławskiej²¹. Brak dokumentacji nie pozwala na dokładne określenie liczby pochowanych, jednak można szacować, że w Szadkowicach ostatecznie miejsce wiecznego spoczynku odnalazło ok. 200 żołnierzy z armii niemieckiej, rosyjskiej oraz austro-węgierskiej. Wraz ze szczątkami żołnierzy na teren szadkowickiej nekropolii trafiły także pomniki nagrobne z innych cmentarzy, nie wiadomo jednak, czy przeniesiono tylko część z nich, czy też wszystkie.

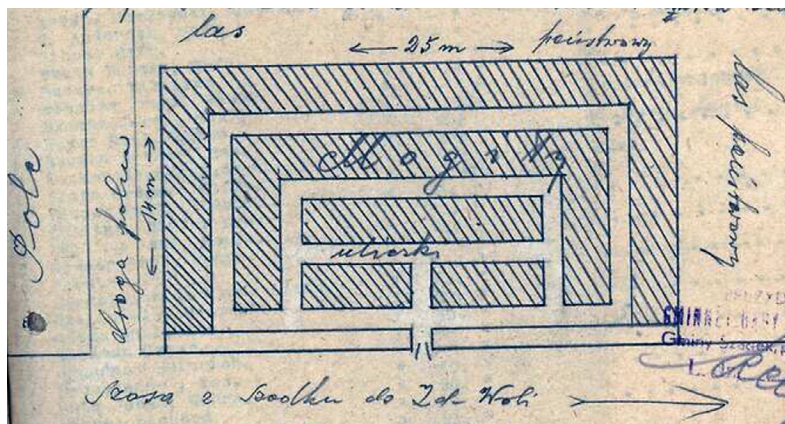
Wydaje się, że cmentarz wojenny w Szadkowicach przetrwał zawieruchę wojenną 1939–1945 bez poważniejszych uszkodzeń i zniszczeń. W trakcie kontroli, która miała miejsce w pierwszej połowie lat 50. XX w. stwierdzono, że na cmentarzu znajduje się pięć mogił zbiorowych, obłożonych darniną i pokrytych trawą, na których zachowało się 48 betonowych imiennych nagrobków, 14 betonowych bezimiennych nagrobków oraz jedna imienna betonowa płyta (ryc. 2). Na liście pochowanych wynotowano 72 osoby z podaniem stopnia wojskowego i daty śmierci²². Wypisane dane wskazują, że sporządzono je na podstawie zachowanych i znajdujących się na cmentarzu płyt nagrobnych. Odnotowano jednak, że ogrodzenie okalające cmentarz zostało zniszczone w 1945 r.²³

20 A. Młyńska, „*Setkom tysięcy, co imion nie mają na grobie...*”. Szadkowicki cmentarz wojenny z okresu bitwy łódzkiej (1914), „Biuletyn Szadkowski” 2013, t. 13, s. 152–153.

21 D. Dąbrowski, J. Kowalski, *Żołnierska pamięć...*, s. 87, 109.

22 Ernst Pawłowski, C. Andersch, Ribbe, Butzke, Badura, Bösader Franz, Blecha Jozef, Beyer Paul, Bauman Arthur, Becker Theodor, Blohe Gregor, Bitner Emil, Chaitkin Sigfr., Dölling Paul, Elsner Karl, Forster Karl, Fornalkiewicz Mich., Gul Ludwig, Götza Emil, Goldman Oskar, Grundman Heinrich, Heuschemer, Huth Johan, Himpel Richard, Kleinert Heinrich, Kaden Johannes, Kril Ernst, Lichfeld Willi, Michalek Johan, Maniat Karl, Miethe August, Maschalek Johan, Matysiak Adalbert, Mamet Karl, Machal Anton, Mamet Franz, Minnine Emil, Nabor Johan, Nowak Andreas, Naglak Kazimir, Oschubski Apolinary, Petersen Peter, Plonka Johan, Puchalka Josef, Placzek Ignatz, Polmer Hugo, Pufe Herman, Reinh Emil, Rosinski Bronislaw, Reismger Michael, Rurainski Willi, Rosch Paul, Reinert Gustaw, Schmidt Herman, Schwacher Johan, Schulz Adolf, Stenger Reinhard, Schulz Alexander, Seifert Herman, Strebel Rudolf, Smiegel Michael, Steinbüchel Friedr., Tetzner Paul, Uhde Karl, Umbach Enard, Uoyza Martin, Uckermark Emil, Velkel Kurt, Werner Paul, Zeugsträger Paul, Lange Arthur, Zolnowski Walentin.

23 APŁOS, Akta gminy Szadek, Kultura i sztuka (grobownictwo wojenne), sygn. 202a, s. 9–10, 36–37.

Ryc. 2. Układ cmentarza w Szadkowicach wg planu z lat 50. XX w.

Źródło: APŁOS, Akta gminy Szadek, sygn. 202a, s. 35

Przez następne dziesięciolecia cmentarz wojenny w Szadkowicach popadał w coraz większe zapomnienie i zaniedbanie. Prace porządkowe na jego terenie zostały przeprowadzone dopiero w 1991 r., kiedy to teren nekropolii został oczyszczony z roślinności, a odnalezione pomniki nagrobne odnowione. Dodatkowo w centralnej części cmentarza został umieszczony granitowy pomnik z wizerunkiem krzyża żelaznego, datą „1914” oraz napisem „RENOWACJA 1991”²⁴. W efekcie wykonanych prac całkowitemu zatarciu uległ wcześniejszy układ cmentarza – teren nekropolii i ułożenie na nim poszczególnych płyt nagrobnych zaaranżowano w nowy sposób.

W 1995 r. w sieradzkim urzędzie ochrony zabytków została założona karta ewidencyjna cmentarza w Szadkowicach, w której wskazano, że na jego terenie znajduje się 29 tablic nagrobnych z czytelnymi nazwiskami. Jednocześnie stwierdzono dobry stan obiektu, zalecono jednakże koszenie trawy i sukcesywne usuwanie podrostów drzew, jak również właściwe oznakowanie nekropolii, wykonanie ogrodzenia na bazie słupków oraz oczyszczenie i odrestaurowanie płyty nagrobnej²⁵. Niestety, w następnych latach cmentarz nie był porządkowany ani poddawany renowacji, a jego obszar coraz bardziej pochłaniała roślinność.

24 K. Milewska, *Cmentarze wojskowe z okresu I wojny światowej na terenie gminy Szadek*, „Biuletyn Szadkowski” 2005, t. 5, s. 155.

25 Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Łodzi, *Cmentarz wojenny w Szadkowicach*, karta cmentarza nr 8069.

Ryc. 3. Widok cmentarza w Szadkowicach w sierpniu 2021 r.

Źródło: fot. autora

Kolejne prace porządkowe i renowacyjne w Szadkowicach miały miejsce najprawdopodobniej dopiero w 2013 r.²⁶ i 2014 r.²⁷, po tym jak nekropolię pod swoją opiekę wzięło Towarzystwo Przyjaciół Zduńskiej Woli. Wydaje się, że od tego czasu cmentarz jest regularnie sprzątanym. W lipcu–sierpniu 2021 r. podczas wizyt autora na jego terenie widać było świeżo wyciętą trawę oraz usunięte samosiejki drzew i krzewów (ryc. 3).

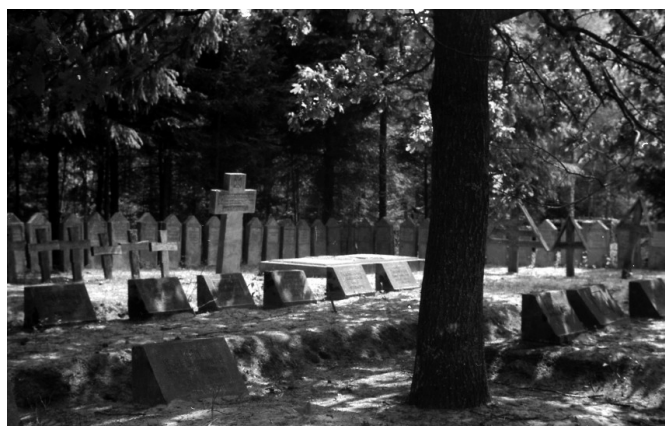
Nagrobki żołnierskie na cmentarzu w Szadkowicach

Jak już wcześniej wspomniano, w momencie utworzenia cmentarza w Szadkowicach spoczęło na nim 21 poległych żołnierzy. W dokumentacji z 1926 r. odnotowano, że na cmentarzu znajdują się pojedyncze nagrobki wykonane z cementu oraz drewniany nagrobek na mogile zbiorowej. W toku kolejnej wizyty w 1929 r. stwierdzono obecność cementowych nagrobków oraz zniknięcie drewnianej tablicy zbiorowej²⁸.

26 *PTTK-owcy porządkowali cmentarz wojenny w Szadkowicach*, <https://zdunskawola.naszemiasto.pl/pttk-owcy-porzadkowali-cmentarz-wojenny-w-szadkowicach/ar/c1-2037684> [dostęp: 1.09.2021].

27 *Cmentarz w Szadkowicach odnowiony*, <https://zdunskawola.naszemiasto.pl/cmentarz-w-szadkowicach-odnowiony-zdjecia/ar/c4-2467927> [dostęp: 1.09.2021].

28 APŁOS, Akta cmentarzy wojennych..., s. 4–5.

Ryc. 4 a), b) i c) Widok cmentarza w Szadkowicach w 1940 r.

Źródło: autor Victor Becker, zbiory Muzeum Miasta i Rzeki Warty w Warcie (za: Dariusz Piekarczyk, *Sieradz i okolice podczas II wojny światowej* (kilkaset unikalnych zdjęć), <https://sieradz.naszemiasto.pl/sieradz-i-okolice-podczas-ii-wojny-swiatowej-kilkaset/ar/c1-4763091> [dostęp: 5.10.2021])

Na zachowanych zdjęciach z 1940 r., wykonanych przez Victora Beckera (ryc. 4), obecnie znajdujących się w zbiorach Muzeum Miasta i Rzeki Warty w Warcie, widać, że teren cmentarza po ekshumacjach z lat 1921–1938 całkowicie zmienił swój układ i wygląd. Przede wszystkim przy ogrodzeniu od strony południowej i częściowo wschodniej (mniej więcej do połowy, podobnie jak jest teraz) ustawiono stele nagrobne pochodzące z innych cmentarzy. Na pozostałej części strony wschodniej oraz od strony północnej, blisko ogrodzenia, znalazł się z kolei rząd nagrobków pulpitowych. W centralnej części natomiast w miejscu trzech odrębnych mogił mieściły się rzędy nagrobków

pulpitowych, krzyż z inskrypcją²⁹, płyta z mogiły zbiorowej z cmentarza w Rzepiszewie, rzędy drewnianych krzyży oraz dwie tabliczki zawieszona na wysokich słupach. Patrząc na różniące się od siebie drewniane krzyże, można wysnuć wniosek, że po stronie północnej upamiętniono nimi poległych Rosjan, w części centralnej (wschodniej) Niemców, a w południowej Austriaków. Widoczny na zdjęciach układ mogił istniał jeszcze na pewno w pierwszej połowie lat 50. XX w., o czym świadczy sporządzony wówczas plan cmentarza.

Dzisiaj po tamtym widoku nie został już praktycznie żaden ślad. Z dużym prawdopodobieństwem już w ostatnich latach II wojny światowej rozpoczęło się celowe niszczenie i rozkradanie pomników nagrobnych. Świadczy o tym chociażby spis z pierwszej połowy lat 50. XX w., w którym odnotowano jedynie 71 nazwisk poległych żołnierzy. W 2005 r. Katarzyna Milewska – autorka opracowania dotyczącego cmentarzy wojennych na terenie gminy Szadek, naliczyła na cmentarzu w Szadkowicach łącznie 28 obiektów pochodzących z czasów I wojny światowej, na których zachowały się jakieś inskrypcje³⁰. W 2014 r. w trakcie prac porządkowych odnaleziono kolejne dwa pomniki nagrobne³¹.

Obecnie na cmentarzu wojennym w Szadkowicach jest łącznie 59 obiektów z czasów Wielkiej Wojny (ryc. 5). W centralnej części cmentarza znajduje się granitowy pomnik postawiony w 1991 r. oraz 25 nagrobków pulpitowych – 24 z inskrypcjami oraz jeden z przedstawieniem krzyża żelaznego, jeden krzyż zbiorowy oraz trzyczęściowa płyta z mogiły zbiorowej. Na wschodniej granicy nekropolii ustawiono 17 stel, przy czym tylko jedna posiada inskrypcję, z kolei na południowej granicy nekropolii jest ustawionych 13 indywidualnych stel (4 z inskrypcjami), jedna stela zbiorowa oraz krzyż zbiorowy. Na zachodnim i północnym obrzeżu cmentarza brak jest jakichkolwiek pomników. Pomniki z zachowanymi napisami pochodzą głównie z cmentarza w Szadkowicach (20 obiektów), ale także Czech³² (4 obiekty), Kęszyc³³

29 Najprawdopodobniej jest to krzyż z cmentarza w Maciejowie, opisany w niniejszym artykule pod nr 32.

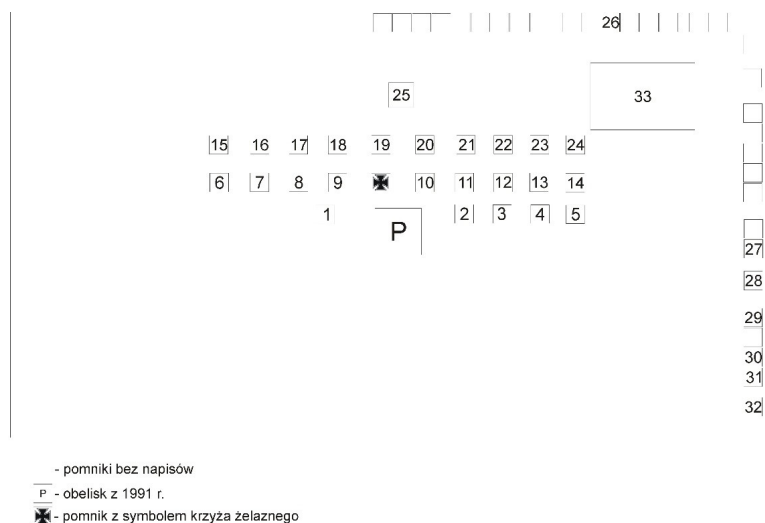
30 K. Milewska, *Cmentarze wojskowe...*, s. 152, 154–155.

31 Cmentarz w Szadkowicach odnowiony, dz. cyt.; niestety w artykule nie podano, o jakie nagrobki chodzi, z porównania spisu z 2005 r. i stanu obecnego wynika, że odnaleziono nagrobki należące do dwóch z wymienionych trzech poległych: Reissinger Richard, Werner Paul, Götza Emil.

32 Wieś w woj. łódzkim, pow. zduńskowolskim, gm. Zduńska Wola; ok. 11 km od Szadkowic.

33 Wieś w woj. łódzkim, pow. zduńskowolskim, gm. Zduńska Wola; ok. 5 km od Szadkowic.

(4 obiekty), Maciejowa³⁴ (1 obiekt), Krobanowa³⁵ (1 obiekt) i Rzepiszewa³⁶ (1 obiekt). Dwa pomniki pochodzą z nieustalonego cmentarza wojennego³⁷.

Ryc. 5. Układ cmentarza w Szadkowicach w 2021 r.

Źródło: opracowanie własne autora

Napisy na poszczególnych pomnikach nagrobnych składają się zasadniczo z następujących informacji, często zapisanych skrótowo³⁸: stopień, podstawowe dane osobowe (imię, nazwisko, data zgonu) oraz jednostka wojskowa poległego – z pewnymi odstępstwami. Obecnie dokładna identyfikacja

34 Wieś w woj. łódzkim, pow. zduńskowolskim, gm. Zduńska Wola; ok. 6 km od Szadkowic.

35 Wieś w woj. łódzkim, pow. zduńskowolskim, gm. Zduńska Wola; ok. 11 km od Szadkowic.

36 Wieś w woj. łódzkim, pow. zduńskowolskim, gm. Szadek; ok. 19 km od Szadkowic.

37 W tekście oznaczone numerami 23 i 30.

38 Na pomnikach na cmentarzu w Szadkowicach występują następujące niemieckie skróty: Btl., Batl. – Bataillon – batalion, Brig. – Brigade – brygada, Ers. – Ersatz – zapasowy, Friedr. – Friedrich – Fryderyk, Gefr. – Gefreiter – starszy szeregowy, Herm. – Hermann – Herman, Inf. – Infanterie – piechota, Komp. – Kompanie – kompania, K.u.K. – Kaiserlich und Königlich – cesarski i królewski, Ldst., Ldstm. – Landsturmmann – Landszturmista, Ldw. – Landwehrmann – szeregowiec Landwehry, Mich. – Michael – Michał, mob. – mobilien – mobilny, Musk. – Musketier – muszkieter, Nov. – November – listopad, Offz. Stellv. – Offizierstellvertreter – brak polskiego odpowiednika (dosłownie: zastępca oficera), österr. – österreichisch – austriacki, Res. – Reservist – rezerwista, Rgt. – Regiment – regiment, Rgts. – Regiments – regimenty, Uffz./Unteroffz. – Unteroffizier – kapral, Wehrm. – Wehrmann – żołnierz, Vizefeldw. – Vizefeldwebel – brak polskiego odpowiednika (dosłownie: zastępca sierżanta).

niemieckich żołnierzy z okresu I wojny światowej jest niezmiernie trudna, gdyż archiwum w Poczdamie, w którym znajdowały się dokumenty wojskowe z ww. okresu, spłonęło niemalże w całości w 1945 r. podczas brytyjskich nalotów. Dlatego też podstawą do ustalenia jakichkolwiek bardziej szczegółowych danych, poza tymi, które wyryto na nagrobkach, jest wydawana przez armię niemiecką w czasie trwania Wielkiej Wojny lista strat (niem. *Armee-Verordnungsblatt. Verlustlisten*³⁹). Następnie na podstawie zawartych tam informacji możliwe są dalsze poszukiwania w zachowanych i dostępnych księgach dla właściwych miejscowo urzędów stanu cywilnego bądź parafii.

Przedstawione w poniższym zestawieniu informacje pochodzą w głównej mierze z zachowanych inskrypcji na pomnikach nagrobnych, uzupełnione na podstawie zapisów z ww. list strat⁴⁰. Wszelkie dalsze dane dotyczące poszczególnych żołnierzy zostały opracowane na bazie innych materiałów źródłowych. Jednakże, mając na względzie jak największą minimalizację ewentualnej pomyłki przy identyfikacji, miało to miejsce jedynie w sytuacji, gdy było zupełnie albo niemalże pewne, że odnalezione zapisy odnoszą się do konkretnego poległego.

Niniejszy artykuł ma na celu przede wszystkim upamiętnienie poległych, pochowanych w Szadkowicach, a także przybliżenie ich postaci współczesnemu Czytelnikowi poprzez próbę odkrycia i ukazania historii poszczególnych żołnierzy. Dodatkowo, z uwagi na postępujące uszkodzenia pomników nagrobnych, istotne jest utrwalenie ich wizerunków oraz znajdujących się na nich inskrypcji. Dlatego też w niniejszym opracowaniu nie zamieszczono zdjęć pomników uszkodzonych bez żadnych napisów, jak również obelisku ustawionego na nekropolii w 1991 r.

W tekście zachowano oryginalne zapisy imion, nazwisk oraz miejscowości, w formie, w jakiej zostały one wskazane w przywołanych dokumentach.

Wszystkie zdjęcia pomników nagrobnych zostały wykonane przez autora tekstu w lipcu–sierpniu 2021 r.

39 Codziennie wydawana przez armię Cesarstwa Niemieckiego lista strat, odnotowująca poległych, rannych oraz zaginionych żołnierzy.

40 W tekście zachowano przedstawione tam zapisy imion, nazwisk oraz miejsc pochodzenia poległych żołnierzy.

Zachowane nagrobki na cmentarzu wojennym w Szadkowicach

Wehrm.
Paul Beyer
2. Komp. Ldw. Brig.
Ers. Batt. 48
† 20. Nov. 1914

Imię (imiona) i nazwisko⁴¹: Paul Beyer⁴²

Jednostka: Landwehr-Ersatz-Infanterie-Regiment Nr. 5, Landwehr-Brigade-
-Ersatz-Bataillon 48, 2. Kompanie

Stopień: żołnierz

Data i miejsce śmierci: 20 listopada 1914 r., Czechy

Miejsce pochówku: Czechy

Miejsce urodzenia (zamieszkania)⁴³: Reichenbach i. V.⁴⁴

Dodatkowe informacje:

Uwagi: na nagrobku zapisany jako Paul Beje

Unteroffz.
Hermann Seifert
2. Komp. Ldw. Brig.
Ers. Batt. 48
† 20. Nov. 1914

41 Imiona i nazwiska poległych podane są w wersji wskazanej w *Armee-Verordnungsblatt. Verlustlisten*.

42 *Armee-Verordnungsblatt. Verlustlisten vom 22 Januar 1915*, Ausgabe 336, Sachsen 97, s. 4448.

43 Wskazana w *Armee-Verordnungsblatt. Verlustlisten* miejscowość to najczęściej miejsce urodzenia danego żołnierza, jednak w nielicznych przypadkach podawano w tym miejscu jego ostatnie miejsce zamieszkania.

44 Reichenbach im Vogtland, miasto położone w Niemczech, w Saksonii, pow. Vogtland.

Imię (imiona) i nazwisko: Hermann Seifert⁴⁵

Jednostka: Landwehr-Ersatz-Infanterie-Regiment Nr. 5,
Landwehr-Brigade-Ersatz-Bataillon 48, 2. Kompanie

Stopień: kapral

Data i miejsce śmierci: 20 listopada 1914 r., Czechy

Miejsce pochówku: Czechy

Miejsce urodzenia (zamieszkania): Eibenstock, Schwarzenberg⁴⁶

Dodatkowe informacje:

Uwagi:

Wehrm.
Hugo Pollmer
1. Komp. Ldw. Brig.
Ers. Batl. 48
† 20. Nov. 1914

Imię (imiona) i nazwisko: Karl Pollmer⁴⁷

Jednostka: Landwehr-Ersatz-Infanterie-Regiment Nr. 5, Landwehr-Brigade-
-Ersatz-Bataillon 48, 1. Kompanie

Stopień: żołnierz

Data i miejsce śmierci: 20 listopada 1914 r., Czechy

Miejsce pochówku: Czechy

Miejsce urodzenia (zamieszkania): Kirchberg, Zwickau⁴⁸

Dodatkowe informacje:

Uwagi: na nagrobku zapisany jako Hugo Pollmer

45 *Armee-Verordnungsblatt. Verlustlisten vom 22 Januar 1915*, Ausgabe 336, Sachsen 97, s. 4448.

46 Miasto położone w Niemczech, w Saksonii, pow. Erzgebirgskreis.

47 *Armee-Verordnungsblatt. Verlustlisten vom 22 Januar 1915*, Ausgabe 336, Sachsen 97, s. 4448.

48 Miasto położone w Niemczech, w Saksonii, pow. Zwickau.

4

Wehrm.
Michael Reissinger
3. Komp. Ldw. Brig.
Ers. Batl. 48
† 20. Nov. 1914

Imię (imiona) i nazwisko: Richard Reisinger⁴⁹

Jednostka: Landwehr-Ersatz-Infanterie-Regiment Nr. 5, Landwehr-Brigade-
-Ersatz-Bataillon 48, 3. Kompanie

Stopień: żołnierz

Data i miejsce śmierci: 20 listopada 1914 r., Czechy

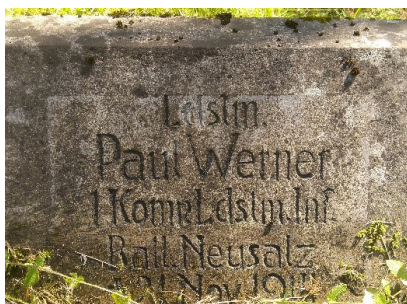
Miejsce pochówku: Czechy

Miejsce urodzenia (zamieszkania): Plauen i. V.⁵⁰

Dodatkowe informacje:

Uwagi: na nagrobku zapisany jako Michael Reissinger

5

Ldstm.
Paul Werner
1. Komp. Ldstm. Inf.
Batl. Neusalz
† 21. Nov. 1914

Imię (imiona) i nazwisko: Hermann Paul Werner⁵¹

Jednostka: Landsturm-Infanterie-Bataillon Neusalz a. O.⁵² I, 1. Kompanie

Stopień: Landszturmista

Data i miejsce śmierci: 21 listopada 1914 r., Szadek

Miejsce pochówku: Szadkowice

49 *Armee-Verordnungsblatt. Verlustlisten vom 22 Januar 1915*, Ausgabe 336, Sachsen 97, s. 4448.

50 Plauen im Vogtland, miasto położone w Niemczech, w Saksonii, pow. Vogtland.

51 *Armee-Verordnungsblatt. Verlustlisten vom 15 Januar 1915*, Ausgabe 323, Preußen 126, s. 4302.

52 W jęz. niem. Neusalz an der Oder – Nowa Sól nad Odrą.

Miejsce urodzenia (zamieszkania): Alt Tschau⁵³

Dodatkowe informacje: ur. 19 maja 1874 r. w Alt Tschau, syn Wilhelma i Johanny z d. Beiker⁵⁴; w dniu 28 grudnia 1899 r. ożenił się z Martha z d. Giesert⁵⁵; przed wojną był formierzem⁵⁶

Uwagi:

6

Ein Kamerad vom
3. mob. Ldstm. Inf.
Batl. Coblenz
† 21. Nov. 1914

Imię (imiona) i nazwisko:

Jednostka: III. mobilen Landsturm-Infanterie-Bataillon Coblenz

Stopień:

Data i miejsce śmierci: 21 listopada 1914 r., Szadek

Miejsce pochówku: Szadkowice

Miejsce urodzenia (zamieszkania):

Dodatkowe informacje:

Uwagi:

7

Ldstm.
Hermann Pufe
4. Komp. Ldstm. Inf.
Batl. Posen III
† 21. Nov. 1914

53 Obecnie Stare Żabne, część miasta Nowa Sól, położonego w woj. lubuskim, pow. nowosolskim.

54 Archiwum Państwowe w Zielonej Górze (dalej: APZ), Akta metrykalne Nowa Sól (Neusalz) – parafia ewangelicka, Księga chrztów 1869–75, sygn. 19, aktu urodzenia nr 109/1874, k. 209–290v.

55 APZ, Akta metrykalne Nowa Sól (Neusalz) – parafia ewangelicka, Verzeichniss der Getrauten 1890–1907, sygn. 24, akt małżeństwa nr 90/1899, s. 379–380.

56 Osoba przygotowująca formy odlewnicze.

Imię (imiona) i nazwisko: Hermann Pufe⁵⁷

Jednostka: Landsturm-Infanterie-Bataillon Posen III, 4. Kompanie

Stopień: Landszturmista

Data i miejsce śmierci: 21 listopada 1914 r., Szadkowice

Miejsce pochówku: Szadkowice

Miejsce urodzenia (zamieszkania): Görlitz⁵⁸

Dodatkowe informacje:

Uwagi:

8

Ldstm.
Mich. Fornalkiewicz
3. Komp. Ldst. Inf.
Batl. Posen III
† 21. Nov. 1914

Imię (imiona) i nazwisko: Michael Fornalkiewicz⁵⁹

Jednostka: Landsturm-Infanterie-Bataillon Posen III, 3. Kompanie

Stopień: Landszturmista

Data i miejsce śmierci: 21 listopada 1914 r., Szadkowice

Miejsce pochówku: Szadkowice

Miejsce urodzenia (zamieszkania): Pierschin, Meseritz⁶⁰

Dodatkowe informacje: ur. 13 września 1873 r. w Siedlcu⁶¹, syn Johanna i Barbary z d. Janik⁶²; w dniu 15 października 1896 r. ożenił się z Caroliną Kozioł z d. Krumska⁶³

Uwagi:

57 *Armee-Verordnungsblatt. Verlustlisten vom 11 Dezember 1914*, Ausgabe 268, Preußen 99, s. 3579.

58 Miasto położone w Niemczech, w Saksonii, pow. Görlitz, ale także obecny Zgorzelec w woj. dolnośląskim, pow. zgorzelecki (przed 1945 r. Zgorzelec stanowił prawobrzeżną część miasta Görlitz).

59 *Armee-Verordnungsblatt. Verlustlisten vom 11 Dezember 1914*, Ausgabe 268, Preußen 99, s. 3579.

60 Obecnie Perzyny w woj. wielkopolskim, pow. nowotomyślskim.

61 Wieś w woj. wielkopolskim, pow. wolsztyńskim.

62 Archiwum Archidiecezjalne w Poznaniu (dalej: AAP), Księgi metrykalne Parafii Rzymskokatolickiej (dalej: Par. Rzymskokat.) w Siedlcu, Liber Baptisatorum 1844-1874, sygn. PM 265/12, akt urodzenia nr 48/1873, s. 300-301.

63 AAP, Księgi metrykalne Par. Rzymskokat. w Zbąszyniu, Liber Copulatorum 1893-1911, sygn. PM 336/28, akt małżeństwa nr 42/1896, s. 22-23.

9

Ein Kamerad vom
3. mob. Ldstm. Inf.
Batl. Coblenz
† 21. Nov. 1914

Imię (imiona) i nazwisko:

Jednostka: III. mobilen Landsturm-Infanterie-Bataillon Coblenz

Stopień:

Data i miejsce śmierci: 21 listopada 1914 r., Szadek

Miejsce pochówku: Szadkowice

Miejsce urodzenia (zamieszkania):

Dodatkowe informacje:

Uwagi:

10

Ldstm.
Willi Rurainki
1. Komp. Ldstm. Inf.
Batl. Kattowitz
† 21. Nov. 1914

Imię (imiona) i nazwisko: Wilhelm Paul Rurainki (Rurainki⁶⁴)⁶⁵

Jednostka: Landsturm-Infanterie-Bataillon Kattowitz, 1. Kompanie

Stopień: Landszturmista

Data i miejsce śmierci: 21 listopada 1914 r., Mostki⁶⁶

Miejsce pochówku: Szadkowice

Miejsce urodzenia (zamieszkania): Chorzow, Kattowitz⁶⁷

64 W akcie urodzenia wskazany jako „Rurainki”, w aktach urodzeń sześciorga z jego dzieci „Rurainki”.

65 *Armee-Verordnungsblatt. Verlustlisten vom 6 Januar 1915*, Ausgabe 304, Preußen 118, s. 4045.

66 Wieś w woj. łódzkim, pow. zduńskowolskim; ok. 3 km od Szadkowic.

67 Obecnie Chorzów w woj. śląskim.

Dodatkowe informacje: ur. 9 stycznia 1872 r. w Chorzowie, syn Theodora i Marii z d. Kira⁶⁸; w dniu 12 października 1895 r. ożenił się z Bronisławą Rozalią z d. Cichon⁶⁹; ojciec Gertrudy⁷⁰, Antoniego⁷¹, Viktora⁷², Ludwika⁷³, Marii⁷⁴, Josepha⁷⁵, Anny⁷⁶ i Marthy⁷⁷; przed wojną był murarzem hutniczym

Uwagi: na nagrobku zapisany jako Willi Rurainski

II

Ein österr. Kamerad
vom K.u.K. Jäg [napis
uszkodzony] 5
†1914

Imię (imiona) i nazwisko:

Jednostka: Feldjäger Bataillon Nr. 5⁷⁸

Stopień:

Data i miejsce śmierci: najprawdopodobniej listopad 1914 r., nieznanie

Miejsce pochówku: Szadkowice

Miejsce urodzenia (zamieszkania):

Dodatkowe informacje:

Uwagi:

-
- 68 Archiwum Państwowe w Katowicach (dalej: APKat), Sąd Obwodowy w Bytomiu, Duplikat księgi chrztów Par. Rzymskokat. w Chorzowie 1872 r., sygn. 628, akt urodzenia nr 8, s. 1.
- 69 APKat, USC w Chorzowie, Księga małżeństw 1895 r., sygn. 57, akt małżeństwa nr 49, s. 97-98.
- 70 APKat, USC w Chorzowie, Księga urodzeń 1896 r., sygn. 25, akt urodzenia nr 331, s. 332.
- 71 APKat, USC w Chorzowie, Księga urodzeń 1898 r., sygn. 27, akt urodzenia nr 26, s. 26.
- 72 APKat, USC w Chorzowie, Księga urodzeń 1899 r., sygn. 28, akt urodzenia nr 448, s. 448.
- 73 APKat, USC w Chorzowie, Księga urodzeń 1903 r., sygn. 32, akt urodzenia nr 297, s. 297.
- 74 APKat, USC w Chorzowie, Księga urodzeń 1905 r., sygn. 34, akt urodzenia nr 54, s. 54.
- 75 APKat, USC w Chorzowie, Księga urodzeń 1906 r., sygn. 141, akt urodzenia nr 315, s. 317.
- 76 APKat, USC w Chorzowie, Księga urodzeń 1909 r., sygn. 144, akt urodzenia nr 119, s. 120.
- 77 APKat, USC w Chorzowie, Księga urodzeń 1911 r., sygn. 170, akt urodzenia nr 47, s. 47.
- 78 Jednostka ustalona w oparciu o spis poległych (APŁOS, Akta cmentarzy wojennych..., s. 2).

12

Res. Emil Götza
6. Komp. Inf. Rgt. 49

† 30. Nov. 1914

Imię (imiona) i nazwisko: Emil Götza⁷⁹

Jednostka: 6. Pommersches Infanterie-Regiment Nr. 49, II. Bataillon,
6. Kompanie

Stopień: rezerwista

Data i miejsce śmierci: 30 listopada 1914 r., Szadkowice

Miejsce pochówku: Szadkowice

Miejsce urodzenia (zamieszkania): Napierken, Neidenburg⁸⁰

Dodatkowe informacje:

Uwagi:

13

Ldstm.
Kasimir Naglak
1. Komp. Ldstm. Inf.
Batl. Rawitsch
† 21. Nov. 1914

Imię (imiona) i nazwisko: Kasimir Naglak⁸¹

Jednostka: Landsturm-Infanterie-Bataillon Rawitsch I, 1. Kompanie

Stopień: Landszturmista

Data i miejsce śmierci: 21 listopada 1914 r., Szadek

Miejsce pochówku: Szadkowice

⁷⁹ *Armee-Verordnungsblatt. Verlustlisten vom 16 Januar 1915*, Ausgabe 325, Preußen 127, s. 4320.

⁸⁰ Obecnie Napierki, wieś położona w woj. warmińsko-mazurskim, pow. nidzickim.

⁸¹ *Armee-Verordnungsblatt. Verlustlisten vom 28 Dezember 1914*, Ausgabe 289, Preußen III, s. 3848.

Miejsce urodzenia (zamieszkania):

Dodatkowe informacje: ur. 17 lutego 1873 r. w Siedlcu⁸², syn Wawrzyńca i Jadwigi z d. Matyla⁸³; w dniu 9 listopada 1900 r. ożenił się z Stanisławą z d. Grzywaczyk⁸⁴; ojciec Franciszka⁸⁵, Stanisława⁸⁶, Katarzyny⁸⁷ i Heleny⁸⁸; przed wojną był strażnikiem leśnym

Uwagi:

14

Willi Lickfeld
Inf.Rgt.149

†1914

Imię (imiona) i nazwisko: Willy Liekfeld⁸⁹

Jednostka: 6. Westpreußisches Infanterie-Regiment Nr. 149, III. Bataillon,
12. Kompanie

Stopień: muszkieter

Data i miejsce śmierci: 1 grudnia 1914 r., Markówka⁹⁰

Miejsce pochówku: Szadkowice

Miejsce urodzenia (zamieszkania): Swinemünde⁹¹

Dodatkowe informacje:

Uwagi: na nagrobku zapisany jako Willi Lickfeld

82 Wieś w woj. wielkopolskim, pow. gostyńskim.

83 AAP, Księgi metrykalne Parafii Rzymskokat. w Pępowie, Liber Baptisatorum 1845–1875, sygn. PM 219/14, akt urodzenia nr 33/1873, s. 643–644.

84 Archiwum Państwowe w Lesznie (dalej: APL), Urząd Stanu Cywilnego (dalej: USC) Krobia, Księga małżeństw 1900, sygn. 144, akt małżeństwa nr 85, s. 170–171.

85 APL, USC Krobia, Księga urodzeń 1901, sygn. 146, akt urodzenia nr 326, s. 328.

86 APL, USC Krobia, Księga urodzeń 1903, sygn. 153, akt urodzenia nr 325, s. 325.

87 APL, USC Gostyń, Księga urodzeń 1907, sygn. 167, akt urodzenia nr 388, s. 388.

88 APL, USC Gostyń, Księga urodzeń 1910, sygn. 297, akt urodzenia nr 171, s. 171.

89 *Armee-Verordnungsblatt. Verlustlisten vom 9 Januar 1915*, Ausgabe 312, Preußen 121, s. 4147.

90 Wieś położona w woj. łódzkim, pow. pabianickim; ok. 20 km od Szadkowic.

91 Obecnie Świnoujście, woj. zachodniopomorskie.

15

Ein Kamerad vom
Ldstm. Inf. Btl. Neusalz

† 21. Nov. 1914

Imię (imiona) i nazwisko:

Jednostka: Landsturm-Infanterie-Bataillon Neusalz a. O. I

Stopień:

Data i miejsce śmierci: 21 listopada 1914 r., nieznanie

Miejsce pochówku: Szadkowice

Miejsce urodzenia (zamieszkania):

Dodatkowe informacje:

Uwagi:

16

Ein Gefreiter vom
Ldstm. Inf. Btl. Neusalz

† 21. Nov. 1914

Imię (imiona) i nazwisko:

Jednostka: Landsturm-Infanterie-Bataillon Neusalz a. O. I

Stopień:

Data i miejsce śmierci: 21 listopada 1914 r., nieznanie

Miejsce pochówku: Szadkowice

Miejsce urodzenia (zamieszkania):

Dodatkowe informacje:

Uwagi:

17

Ein Kamerad vom
Ldstm. Inf. Btl. Neusalz

† 21. Nov. 1914

Imię (imiona) i nazwisko:

Jednostka: Landsturm-Infanterie-Bataillon Neusalz a. O. I

Stopień:

Data i miejsce śmierci: 21 listopada 1914 r., nieznanie

Miejsce pochówku: Szadkowice

Miejsce urodzenia (zamieszkania):

Dodatkowe informacje:

Uwagi:

18

Ldstm.
Friedr. Steinbüchel
4. Komp. 3. mob. Ldstm.
Inf. Batl. Coblenz
† 21. Nov. 1914

Imię (imiona) i nazwisko: Friedrich Steinbüchel⁹²

Jednostka: III. mobilen Landsturm-Infanterie-Bataillon Coblenz,
4. Kompanie

Stopień: Landszturmista

Data i miejsce śmierci: 21 listopada 1914 r., Szadek

Miejsce pochówku: Szadkowice

Miejsce urodzenia (zamieszkania): Cöln⁹³

Dodatkowe informacje:

Uwagi:

⁹² *Armee-Verordnungsblatt. Verlustlisten vom 12 Januar 1915*, Ausgabe 317, Preußen 123, s. 4216.

⁹³ Dawny zapis nazwy miasta Kolonia, położonego w Niemczech, w Nadrenii Północnej-Westfalii.

19

Unteroffz.
Gustav Reinert
2 Komp.Ers.Batl.Ldw.
Inf.Rgt.19
†21.Nov.1914

Imię (imiona) i nazwisko: Gustav Reinert⁹⁴

Jednostka: Landwehr-Infanterie-Regiment Nr. 19, Ersatz-Bataillon,
2. Kompanie

Stopień: kapral

Data i miejsce śmierci: 21 listopada 1914 r., nieznanie

Miejsce pochówku: Szadkowice

Miejsce urodzenia (zamieszkania):

Dodatkowe informacje:

Uwagi: w *Armee-Verordnungsblatt. Verlustlisten* widnieje informacja, że kapral Gustav Reinert z 3. Kompanii I. Batalionu LIR nr 19 został ciężko ranny między sierpniem a październikiem 1914 r.⁹⁵; jako miejsce jego urodzenia (zamieszkania) wskazano Gr. Krausche, Bunzlau⁹⁶

20

Unteroffz.
Johann Nabor
4. Komp.Ldstm.Inf.
Batl.Posen III
†21.Nov.1914

Imię (imiona) i nazwisko: Johann Nabor⁹⁷

Jednostka: Landsturm-Infanterie-Bataillon Posen III, 4. Kompanie

⁹⁴ Poległy nie figuruje w *Armee-Verordnungsblatt. Verlustlisten*.

⁹⁵ *Armee-Verordnungsblatt. Verlustlisten vom 18 November 1914*, Ausgabe 205, Preußen 80, s. 2699.

⁹⁶ Groß Krauschen, obecnie Kruszyn w woj. dolnośląskim, pow. bolesławieckim.

⁹⁷ *Armee-Verordnungsblatt. Verlustlisten vom 11 Dezember 1914*, Ausgabe 268, Preußen 99, s. 3579.

Stopień: kapral

Data i miejsce śmierci: 21 listopada 1914 r., Szadkowice⁹⁸

Miejsce pochówku: Szadkowice

Miejsce urodzenia (zamieszkania): Poln. Schwarzwald⁹⁹

Dodatkowe informacje: ur. 14 czerwca 1871 r. w Schwarzwald, syn Josepha i Marianny z d. Broda¹⁰⁰; mąż Christiny z d. Vogdt; ojciec Else Ernestine¹⁰¹, Ericha Gustava¹⁰² i Gottfrieda Alberta¹⁰³; przed wojną był chałupnikiem

Uwagi:

21

Ein Gefreiter vom
Ldstm. Inf. Btl. Neusalz

† 21. Nov. 1914

Imię (imiona) i nazwisko:

Jednostka: Landsturm-Infanterie-Bataillon Neusalz a. O. I

Stopień:

Data i miejsce śmierci: 21 listopada 1914 r., nieznanne

Miejsce pochówku: Szadkowice

Miejsce urodzenia (zamieszkania):

Dodatkowe informacje:

Uwagi:

98 Archiwum Państwowe w Kaliszu (dalej: APK), USC Czarny Las, Księga zgonów 1915, sygn. 232, akt zgonu nr 18/1915, s. 18.

99 Polnische Schwarzwald, obecnie Czarny Las w woj. wielkopolskim, pow. ostrowskim.

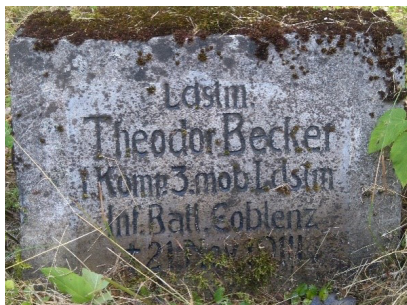
100 APK, USC par. ewangelickiej Czarny Las, Taufregister 1870–1875, sygn. 4, akt urodzenia nr 29/1871, s. 9–10.

101 APK, USC Czarny Las, Księga urodzeń 1900–1901, sygn. 69, akt urodzenia nr 45/1900, s. 45.

102 APK, USC Czarny Las, Księga urodzeń 1902–1903, sygn. 76, akt urodzenia nr 110/1903, s. 311.

103 APK, USC Czarny Las, Księga urodzeń 1913–1914, sygn. 223, akt urodzenia nr 45/1913, s. 50.

22

Ldst.
Theodor Becker
1.Komp.3.mob.Ldstm.
Inf.Batl.Coblenz
†21.Nov.1914

Imię (imiona) i nazwisko: Theodor Becker¹⁰⁴

Jednostka: III. mobilen Landsturm-Infanterie-Bataillon Coblenz, 1. Kompanie

Stopień: Landszturmista

Data i miejsce śmierci: 21 listopada 1914 r., nieznanie¹⁰⁵

Miejsce pochówku: Szadkowice

Miejsce urodzenia (zamieszkania): Cöln¹⁰⁶

Dodatkowe informacje:

Uwagi:

23

Ein Kamerad vom
Ers. Batl. des Ldw. Inf.
Rgts. 19
†21. Nov. 1914

Imię (imiona) i nazwisko:

Jednostka: Landwehr-Infanterie-Regiment Nr. 19, Ersatz-Bataillon

Stopień:

Data i miejsce śmierci: 21 listopada 1914 r., nieznanie

Miejsce pochówku:

Miejsce urodzenia (zamieszkania):

Dodatkowe informacje:

Uwagi:

¹⁰⁴ *Armee-Verordnungsblatt. Verlustlisten vom 27 April 1915*, Ausgabe 468, Preußen 209, s. 6107.

¹⁰⁵ W wykazie *Armee-Verordnungsblatt. Verlustlisten* figuruje jako zaginiony 21.II.1914 r.

¹⁰⁶ Obowiązujący w latach 1900–1919 zapis nazwy miasta Kolonia, położonego w Niemczech, w Nadrenii Północnej-Westfalii.

24

Vizefeldw.
Rudolf Strebel
1. Komp. Ers. Batl. Ldw.
Inf. Rgt. 19
†21. Nov. 1914

Imię (imiona) i nazwisko: Rudolf Strebel¹⁰⁷

Jednostka: Landwehr-Infanterie-Regiment Nr. 19, Ersatz-Bataillon, 1. Kompanie

Stopień: Vizefeldwebel¹⁰⁸

Data i miejsce śmierci: 21 listopada 1914 r., nieznanie

Miejsce pochówku: Szadkowice

Miejsce urodzenia (zamieszkania):

Dodatkowe informacje:

Uwagi:

25

[symbol krzyża żelaznego]

Gefr. Karl Mania †20. Nov. 1914
3. Komp. Ldstm. Inf. Batl. Posen 3
und 3 Kameraden

Imię (imiona) i nazwisko: Karl Mania¹⁰⁹

Jednostka: Landsturm-Infanterie-Bataillon Posen III, 3. Kompanie

Stopień: starszy szeregowy

Data i miejsce śmierci: 20 listopada 1914 r., Górna Wola¹¹⁰

Miejsce pochówku: Szadkowice

¹⁰⁷ Poległy nie figuruje w *Armee-Verordnungsblatt. Verlustlisten*.

¹⁰⁸ Brak polskiego odpowiednika, dosłownie: zastępca sierżanta.

¹⁰⁹ *Armee-Verordnungsblatt. Verlustlisten vom 11 Dezember 1914*, Ausgabe 268, Preußen 99, s. 3579.

¹¹⁰ Wieś w woj. łódzkim, pow. zduńskowolskim; ok. 10 km od Szadkowic.

Miejsce urodzenia (zamieszkania): Nandel, Meseritz¹¹¹

Dodatkowe informacje: ur. 24 października 1869 r. w Nandel, syn Franza i Scholastiki z d. Bimek¹¹²; w dniu 9 lutego 1897 r. ożenił się z Catheriną z d. Borkowska¹¹³

Uwagi:

26

Wehrm.
Reinhard Stenger
2. Komp. Ldw. Brig.
Ers. Batl. 41

†22. Nov. 1914

Imię (imiona) i nazwisko: Reinhard Stenger¹¹⁴

Jednostka: Landwehr-Ersatz-Infanterie-Regiment Nr. 4, Landwehr-
-Brigade-Ersatz-Bataillon Nr. 41, 2. Kompanie

Stopień: żołnierz

Data i miejsce śmierci: 22 listopada 1914 r., Gajewniki¹¹⁵

Miejsce pochówku: Kęszyce

Miejsce urodzenia (zamieszkania): Eibelshausen, Dillkreis¹¹⁶

Dodatkowe informacje:

Uwagi:

¹¹¹ Obecnie Nądnia w woj. wielkopolskim, pow. nowotymskim.

¹¹² AAP, Księgi metrykalne Par. Rzymskokat. w Zbąszyniu, Liber Baptisatorum 1862-1873, sygn. PM 336/21, akt urodzenia nr 174/1869, s. 402-403.

¹¹³ AAP, Księgi metrykalne Par. Rzymskokat. w Zbąszyniu, Liber Copulatorum 1893-1911, sygn. PM 336/28, akt małżeństwa nr 26/1897, s. 26-27.

¹¹⁴ *Armee-Verordnungsblatt. Verlustlisten vom 27 Januar 1915*, Ausgabe 343, Preußen 136, s. 4524.

¹¹⁵ Wieś w woj. łódzkim, pow. zduńskowolskim; ok. 6 km od Szadkowic.

¹¹⁶ Miasto w Niemczech, w Hesji.

27

Wehrm.
Franz Bösader
3. Komp. Inf. Rgt. 14

† 30. Nov. 1914

Imię (imiona) i nazwisko: Franz Bösader¹¹⁷

Jednostka: Infanterie-Regiment Graf Schwerin (3. Pommersches)

Nr. 14, 3. Kompanie

Stopień: żołnierz

Data i miejsce śmierci: 30 listopada 1914 r., nieznanie

Miejsce pochówku: Kęszyce

Miejsce urodzenia (zamieszkania): Blankenberg, Allenstein¹¹⁸

Dodatkowe informacje:

Uwagi:

28

Unteroffiz.
Ludwig Guhl
[napis uszkodzony]
Komp. Inf. Rgt. 14

[napis uszkodzony] 30. Nov. 1914

117 *Armee-Verordnungsblatt. Verlustlisten vom 3 Juni 1915*, Ausgabe 517, Preußen 239, s. 6689.

118 Obecnie Gołogóra w woj. warmińsko-mazurskim, pow. olsztyńskim.

Imię (imiona) i nazwisko: Ludwik Guhl¹¹⁹

Jednostka: Infanterie-Regiment Graf Schwerin (3. Pommersches)

Nr. 14, I. Bataillon, I. Kompanie

Stopień: kapral

Data i miejsce śmierci: 30 listopada 1914 r., Markówka¹²⁰

Miejsce pochówku: Kęszyce

Miejsce urodzenia (zamieszkania): Parchim¹²¹

Dodatkowe informacje:

Uwagi:

29

Res.
Johann Michalek
11. Komp. Inf. Rgt. 14

† 22. Nov. 1914

Imię (imiona) i nazwisko: Johann Michalek¹²²

Jednostka: Infanterie-Regiment Graf Schwerin (3. Pommersches)

Nr. 14, 11. Kompanie

Stopień: rezerwista

Data i miejsce śmierci: 22 listopada 1914 r., nieznane

Miejsce pochówku: Kęszyce

Miejsce urodzenia (zamieszkania): Steykowo, Czarnikau¹²³

¹¹⁹ *Armee-Verordnungsblatt. Verlustlisten vom 1 Februar 1915*, Ausgabe 347, Preußen 138, s. 4584.

¹²⁰ W wykazie *Armee-Verordnungsblatt. Verlustlisten* podano, że poległ między 1 a 4 grudnia 1914 r.

¹²¹ Miasto w Niemczech, w Meklemburgii-Pomorzu Przednim.

¹²² *Armee-Verordnungsblatt. Verlustlisten vom 16 Januar 1915*, Ausgabe 325, Preußen 127, s. 4316.

¹²³ Obecnie Stajkowo w woj. wielkopolskim, pow. czarnkowsko-trzcianeckim.

Dodatkowe informacje:

Uwagi:

30

Ein deutscher Krieger

† Nov. 1914

Imię (imiona) i nazwisko:

Jednostka:

Stopień:

Data i miejsce śmierci: listopad 1914 r., nieznane

Miejsce pochówku:

Miejsce urodzenia (zamieszkania):

Dodatkowe informacje:

Uwagi:

31

[symbol krzyża żelaznego]

Gefr. Ribbe

Gefr. Butzke

Füsilier Badura

4. Komp. Füsilier Rgt. 34

Wehrm. Herm. Schmidt

4. Komp. Ldw. Brig. Ers. Batl. 48

Wehrm. Emil Reinh. Wolf

1. Komp. Ldw. Brig. Ers. Batl. 48

Res. Heuschemer

12. Komp. Inf. Rgt. 42

† 30. Nov. 1914

Imię (imiona) i nazwisko: Albert Ribbe¹²⁴

Jednostka: Füsilier-Regiment Königin Viktoria von Schweden
(Pommersches) Nr. 34, I. Bataillon, 4. Kompanie

Stopień: starszy szeregowy

Data i miejsce śmierci: 30 listopada 1914 r., Zduńska Wola

Miejsce pochówku: Krobanów

Miejsce urodzenia (zamieszkania): Magdeburg-Buckau¹²⁵

Dodatkowe informacje:

Uwagi:

Imię (imiona) i nazwisko: Otto Franz Karl Butzke¹²⁶

Jednostka: Füsilier-Regiment Königin Viktoria von Schweden
(Pommersches) Nr. 34, I. Bataillon, 4. Kompanie

Stopień: starszy szeregowy

Data i miejsce śmierci: 30 listopada 1914 r., Zduńska Wola

Miejsce pochówku: Krobanów

Miejsce urodzenia (zamieszkania): Raddow, Regenwalde¹²⁷

Dodatkowe informacje: ur. 2 października 1878 r. w Klein-Raddow,
syn Karla i Augusty z d., Lemke; w dniu 29 marca 1910 r. ożenił się
z Emilią z d. Schultz¹²⁸

Uwagi:

Imię (imiona) i nazwisko: Josef Badura¹²⁹

Jednostka: Füsilier-Regiment Königin Viktoria von Schweden
(Pommersches) Nr. 34, I. Bataillon, 4. Kompanie

Stopień: fazylier

Data i miejsce śmierci: 30 listopada 1914 r., Zduńska Wola

124 *Armee-Verordnungsblatt. Verlustlisten vom 5 Januar 1915*, Ausgabe 301, Preußen 117, s. 3993.

125 Dzielnica miasta Magdeburg w Niemczech, w Saksonii-Anhalt.

126 *Armee-Verordnungsblatt. Verlustlisten vom 5 Januar 1915*, Ausgabe 301, Preußen 117, s. 3993.

127 Obecnie Radowo Wielkie lub Radowo Małe w woj. zachodniopomorskim, pow. łobeskim.

128 Archiwum Państwowe w Szczecinie, USC w Radowie Wielkim i Małym, Księga małżeństw 1910 r., sygn. 103, akt małżeństwa nr 1, s. 1–2.

129 *Armee-Verordnungsblatt. Verlustlisten vom 5 Januar 1915*, Ausgabe 301, Preußen 117, s. 3993.

Miejsce pochówku: Krobanów

Miejsce urodzenia (zamieszkania): Recklinghausen¹³⁰

Dodatkowe informacje:

Uwagi:

Imię (imiona) i nazwisko: Hermann Schmidt¹³¹

Jednostka: Landwehr-Ersatz-Infanterie-Regiment Nr. 5, Landwehr-Brigade-
-Ersatz-Bataillon 48, 4. Kompanie

Stopień: żołnierz

Data i miejsce śmierci: 30 listopada 1914 r.¹³², Zduńska Wola

Miejsce pochówku: Krobanów

Miejsce urodzenia (zamieszkania): Rabenstein, Chemnitz¹³³

Dodatkowe informacje:

Uwagi:

Imię (imiona) i nazwisko: Emil Reinhard Wolf¹³⁴

Jednostka: Landwehr-Ersatz-Infanterie-Regiment Nr. 5, Landwehr-Brigade-
Ersatz-Bataillon 48, 1. Kompanie

Stopień: żołnierz

Data i miejsce śmierci: 30 listopada 1914 r., nieznanie

Miejsce pochówku: Krobanów

Miejsce urodzenia (zamieszkania): Plauen i. V.¹³⁵

Dodatkowe informacje:

Uwagi:

Imię (imiona) i nazwisko: August Heuschmer¹³⁶

Jednostka: Infanterie-Regiment Prinz Moritz von Anhalt-Dessau
(5. Pommersches) Nr. 42, 12. Kompanie

¹³⁰ Miasto w Niemczech, w Nadrenii Północnej-Westfalii, pow. Recklinghausen.

¹³¹ *Armee-Verordnungsblatt. Verlustlisten vom 22 Januar 1915*, Ausgabe 336, Sachsen 97, s. 4449.

¹³² W *Armee-Verordnungsblatt. Verlustlisten* podano, że poległ między 21 a 28 listopada 1914 r.

¹³³ Dzielnica miasta Chemnitz w Niemczech, w Saksonii.

¹³⁴ *Armee-Verordnungsblatt. Verlustlisten vom 22 Januar 1915*, Ausgabe 336, Sachsen 97, s. 4449.

¹³⁵ Plauen im Vogtland, miasto położone w Niemczech, w Saksonii, pow. Vogtland.

¹³⁶ *Armee-Verordnungsblatt. Verlustlisten vom 24 März 1916*, Ausgabe 915, Preußen 448, s. 11734.

Stopień: rezerwista

Data i miejsce śmierci: 30 listopada 1914 r., nieznanie

Miejsce pochówku: Krobanów

Miejsce urodzenia (zamieszkania): Solingen¹³⁷

Dodatkowe informacje:

Uwagi:

32

[symbol krzyża żelaznego]

Unteroffz. Ernst
Pawłowski 3. Komp. Inf. Rgt. 14
Musk. C. Andersch
2. Komp. Inf. Rgt. 14
ein Mann der 11. Komp.
Inf. Rgt. 14¹³⁸
und zwei Kameraden
†30. Nov. 1914

Imię (imiona) i nazwisko: Ernst Lebrecht Pawłowski¹³⁹

Jednostka: Infanterie-Regiment Graf Schwerin (3. Pommersches) Nr. 14,
3. Kompanie

Stopień: kapral

Data i miejsce śmierci: 30 listopada 1914 r., nieznanie

¹³⁷ Miasto w Niemczech, w Nadrenii Północnej-Westfalii.

¹³⁸ Zgodnie z dokumentacją archiwalną w bezimiennej mogile w Maciejowie został pochowany Emil Roock (nazwisko błędnie odczytane przez A. Milewską jako „Kosok” i podane w tej formie w artykułach „Setkom tysięcy, co imion nie mają na grobie...”. Szadkowicki cmentarz wojenny z okresu bitwy łódzkiej (1914), „Biuletyn Szadkowski” 2013, t. 13, s. 163 oraz „Akta cmentarzy wojennych z powiatu sieradzkiego” w zbiorach Archiwum Państwowego w Łodzi, „Rocznik Łódzki” 2015, t. 63, s. 144) lub Wiktor Przybylinski (APŁOS, Akta cmentarzy..., Groby i spisy imienne poległych żołnierzy niemieckich w Kęszycach, sygn. 5, str. 4, APŁOS, Akta cmentarzy..., Groby i spisy imienne poległych żołnierzy niemieckich w Maciejowie, sygn. 9, k. 1).

¹³⁹ *Armee-Verordnungsblatt. Verlustlisten vom 3 Juni 1915*, Ausgabe 517, Preußen 239, s. 6689.

Miejsce pochówku: Maciejów

Miejsce urodzenia (zamieszkania): Kempen¹⁴⁰

Dodatkowe informacje: ur. 11 maja 1893 r. w Kempen, syn Gottlieba¹⁴¹
i Ernestine z d. Lubowska¹⁴²

Uwagi:

Imię (imiona) i nazwisko: Ceslaus¹⁴³ Andersch¹⁴⁴

Jednostka: Infanterie-Regiment Graf Schwerin (3. Pommersches) Nr. 14,
2. Kompanie

Stopień: muszkietier

Data i miejsce śmierci: 30 listopada 1914 r., nieznanie

Miejsce pochówku: Maciejów

Miejsce urodzenia (zamieszkania): Posen¹⁴⁵

Dodatkowe informacje:

Uwagi:

Imię (imiona) i nazwisko: Viktor Przybylinski¹⁴⁶

Jednostka: Infanterie-Regiment Graf Schwerin (3. Pommersches) Nr. 14,
11. Kompanie

Stopień: fizylier¹⁴⁷

Data i miejsce śmierci: 30 listopada 1914 r., Karolew¹⁴⁸

Miejsce pochówku: Maciejów

Miejsce urodzenia (zamieszkania): Johannisdorf, Schubin¹⁴⁹

Dodatkowe informacje:

Uwagi:

140 Obecnie Kępno w woj. wielkopolskim, pow. kępińskim.

141 W jęz. pol. Bogumił.

142 APK, USC Kępno – obwód miejski, Księga urodzeń 1893, sygn. 70, akt urodzenia nr 179, s. 179.

143 W jęz. pol. Czesław.

144 *Armee-Verordnungsblatt. Verlustlisten vom 3 Juni 1915*, Ausgabe 517, Preußen 239, s. 6689.

145 Obecnie Poznań, woj. wielkopolskie.

146 *Armee-Verordnungsblatt. Verlustlisten vom 16 Januar 1915*, Ausgabe 325, Preußen 127, s. 4316.

147 Fizylierzy stanowili rodzaj lekkiej piechoty; w spisie pochowanych na cmentarzu w Kęszycach wskazano, że był muszkietierem.

148 Wieś w woj. łódzkim, pow. zduńskowolskim; ok. 5 km od Szadkowic.

149 Obecnie Janowo w woj. kujawsko-pomorskim, pow. nakielskim.

Imię (imiona) i nazwisko: Emil Roock¹⁵⁰

Jednostka: Infanterie-Regiment Graf Schwerin (3. Pommersches) Nr. 14,
11. Kompanie

Stopień: muszkieter

Data i miejsce śmierci: 30 listopada 1914 r., Karolew

Miejsce pochówku: Maciejów

Miejsce urodzenia (zamieszkania): Borgstedt, Grimmen¹⁵¹

Dodatkowe informacje:

Uwagi:

33a¹⁵²

LANDST[uszkodzone]
INF BATL SAMTER
I KOMP
OFFIZ STELLV KARL UHDE
VALENTIN ZOLNOWSKI
EDUARD UMBACH
KARL FORSTER
RICHARD HIMPEL
AUGUST MIETHE
IOHANN MARSCHALLEK
MICHAEL SMIEGEL
OSKAR GOLDMAN
ARTHUR LANGE
PAUL RÖSCH
2 KOMP
ADALBERT MATYSIAK
3 KOMP
HEINRICH GRUNDMANN
ANDREAS NOWAK
MARTIN UOYZAI
ANTON MACHAI
GEFR FRANZ MAMET
4 KOMP
UTFFZ GREGOR BLOHE
UTFFZ EMIL MINNING
EMIL UCKERMARK

150 *Armee-Verordnungsblatt. Verlustlisten vom 3 Juni 1915*, Ausgabe 517, Preußen 239, s. 6689.

151 Wieś w Niemczech, w Meklemburgii-Pomorzu Przednim.

152 Obecnie płyta jest mocno porośnięta mchem, identyfikacja napisów i elementów ozdobnych była możliwa tylko dzięki zdjęciom archiwalnym znajdującym się na stronach WWW: *I wojna światowa – Szadek*, <http://www.schondorf.pl/wyprawy/i-wojna-swiatowa-szadek/> [dostęp: 1.09.2021]; *Szadkowice – cmentarz wojenny*, <https://eksploratorzy.com.pl/viewtopic.php?f=237&t=13951> [dostęp: 1.09.2021] oraz w artykule: A. Młyńska, „*Setkom tysięcy...*”, s. 155.

Imię (imiona) i nazwisko: Erich Uhde¹⁵³

Jednostka: Landsturm-Infanterie-Bataillon Samter, 1. Kompanie

Stopień: *Offizierstellvertreter*¹⁵⁴

Data i miejsce śmierci: 30 listopada 1914 r., nieznanie

Miejsce pochówku: Rzepiszew

Miejsce urodzenia (zamieszkania):

Dodatkowe informacje:

Uwagi: na płycie zapisany jako Karl Uhde

Imię (imiona) i nazwisko: Valentin Zolnowski¹⁵⁵

Jednostka: Landsturm-Infanterie-Bataillon Samter, 1. Kompanie

Stopień: żołnierz

Data i miejsce śmierci: 30 listopada 1914 r., nieznanie

Miejsce pochówku: Rzepiszew

Miejsce urodzenia (zamieszkania):

Dodatkowe informacje:

Uwagi:

Imię (imiona) i nazwisko: Eduard Umbach¹⁵⁶

Jednostka: Landsturm-Infanterie-Bataillon Samter, 1. Kompanie

Stopień: żołnierz

Data i miejsce śmierci: 30 listopada 1914 r., nieznanie

Miejsce pochówku: Rzepiszew

Miejsce urodzenia (zamieszkania):

Dodatkowe informacje:

Uwagi:

Imię (imiona) i nazwisko: Karl Förster¹⁵⁷

Jednostka: Landsturm-Infanterie-Bataillon Samter, 1. Kompanie

153 *Armee-Verordnungsblatt. Verlustlisten vom 13 Januar 1915*, Ausgabe 319, Preußen 124, s. 4244.

154 Brak polskiego odpowiednika, dosłownie: zastępca oficera.

155 *Armee-Verordnungsblatt. Verlustlisten vom 13 Januar 1915*, Ausgabe 319, Preußen 124, s. 4244.

156 *Armee-Verordnungsblatt. Verlustlisten vom 13 Januar 1915*, Ausgabe 319, Preußen 124, s. 4244.

157 *Armee-Verordnungsblatt. Verlustlisten vom 13 Januar 1915*, Ausgabe 319, Preußen 124, s. 4244.

Stopień: rezerwista zapasowy¹⁵⁸

Data i miejsce śmierci: 30 listopada 1914 r., nieznanie

Miejsce pochówku: Rzepiszew

Miejsce urodzenia (zamieszkania):

Dodatkowe informacje:

Uwagi:

Imię (imiona) i nazwisko: Richard Himpel¹⁵⁹

Jednostka: Landsturm-Infanterie-Bataillon Samter, 1. Kompanie

Stopień: rezerwista zapasowy

Data i miejsce śmierci: 30 listopada 1914 r., nieznanie

Miejsce pochówku: Rzepiszew

Miejsce urodzenia (zamieszkania):

Dodatkowe informacje:

Uwagi:

Imię (imiona) i nazwisko: August Miethe¹⁶⁰

Jednostka: Landsturm-Infanterie-Bataillon Samter, 1. Kompanie

Stopień: rezerwista zapasowy

Data i miejsce śmierci: 30 listopada 1914 r., nieznanie

Miejsce pochówku: Rzepiszew

Miejsce urodzenia (zamieszkania):

Dodatkowe informacje:

Uwagi:

Imię (imiona) i nazwisko: Johann Marschallek¹⁶¹

Jednostka: Landsturm-Infanterie-Bataillon Samter, 1. Kompanie

Stopień: rezerwista zapasowy

Data i miejsce śmierci: 30 listopada 1914 r., nieznanie

158 Osoba nadająca się do czynnej służby wojskowej, jednak skierowana do rezerwy zastępczej z uwagi na dużą liczbę osób z tego samego rocznika. W okresie pokoju miała obowiązek odbywać szkolenia wojskowe, a w czasie działań zbrojnych stanowiła uzupełnienie armii.

159 *Armee-Verordnungsblatt. Verlustlisten vom 13 Januar 1915*, Ausgabe 319, Preußen 124, s. 4244.

160 Tamże.

161 Tamże.

Miejsce pochówku: Rzepiszew

Miejsce urodzenia (zamieszkania):

Dodatkowe informacje:

Uwagi:

Imię (imiona) i nazwisko: Michael Smiegel¹⁶²

Jednostka: Landsturm-Infanterie-Bataillon Samter, 1. Kompanie

Stopień: rezerwista zapasowy

Data i miejsce śmierci: 30 listopada 1914 r., nieznanie

Miejsce pochówku: Rzepiszew

Miejsce urodzenia (zamieszkania):

Dodatkowe informacje:

Uwagi:

Imię (imiona) i nazwisko: Oskar Goldammer¹⁶³

Jednostka: Landsturm-Infanterie-Bataillon Samter, 1. Kompanie

Stopień: rezerwista zapasowy

Data i miejsce śmierci: 30 listopada 1914 r., nieznanie

Miejsce pochówku: Rzepiszew

Miejsce urodzenia (zamieszkania):

Dodatkowe informacje:

Uwagi: na płycie zapisany jako Oskar Goldman

Imię (imiona) i nazwisko: Artur Lange¹⁶⁴

Jednostka: Landsturm-Infanterie-Bataillon Samter, 1. Kompanie

Stopień: rezerwista zapasowy

Data i miejsce śmierci: 30 listopada 1914 r., nieznanie

Miejsce pochówku: Rzepiszew

Miejsce urodzenia (zamieszkania):

Dodatkowe informacje:

Uwagi: na płycie zapisany jako Arthur Lange

162 Tamże.

163 Tamże.

164 Tamże.

Imię (imiona) i nazwisko: Paul Retsch¹⁶⁵

Jednostka: Landsturm-Infanterie-Bataillon Samter, 1. Kompanie

Stopień: rezerwista zapasowy

Data i miejsce śmierci: 30 listopada 1914 r., nieznanie

Miejsce pochówku: Rzepiszew

Miejsce urodzenia (zamieszkania):

Dodatkowe informacje:

Uwagi: na płycie zapisany jako Paul Rösch

Imię (imiona) i nazwisko: Adalbert Matysiak¹⁶⁶

Jednostka: Landsturm-Infanterie-Bataillon Samter, 2. Kompanie

Stopień: Landszturmista

Data i miejsce śmierci: 30 listopada 1914 r., nieznanie

Miejsce pochówku: Rzepiszew

Miejsce urodzenia (zamieszkania): Samter¹⁶⁷

Dodatkowe informacje:

Uwagi: w wykazie *Armee-Verordnungsblatt. Verlustlisten* figuruje jako zaginiony

Imię (imiona) i nazwisko: Heinrich Grundmann¹⁶⁸

Jednostka: Landsturm-Infanterie-Bataillon Samter, 3. Kompanie

Stopień: Landszturmista

Data i miejsce śmierci: 30 listopada 1914 r., nieznanie

Miejsce pochówku: Rzepiszew

Miejsce urodzenia (zamieszkania): Striche, Schwerin¹⁶⁹

Dodatkowe informacje:

Uwagi:

Imię (imiona) i nazwisko: Andreas Nowak¹⁷⁰

Jednostka: Landsturm-Infanterie-Bataillon Samter, 3. Kompanie

165 Tamże.

166 Tamże.

167 Obecnie Szamotuły w woj. wielkopolskim, pow. szamotulskim.

168 *Armee-Verordnungsblatt. Verlustlisten vom 13 Januar 1915*, Ausgabe 319, Preußen 124, s. 4245.

169 Obecnie Strychy w woj. lubuskim, pow. międzyrzeckim.

170 *Armee-Verordnungsblatt. Verlustlisten vom 13 Januar 1915*, Ausgabe 319, Preußen 124, s. 4245.

Stopień: Landszturmista

Data i miejsce śmierci: 30 listopada 1914 r., nieznanie

Miejsce pochówku: Rzepiszew

Miejsce urodzenia (zamieszkania): Neudorf b. Kazmierz¹⁷¹

Dodatkowe informacje:

Uwagi:

Imię (imiona) i nazwisko: Martin Uryzaj¹⁷²

Jednostka: Landsturm-Infanterie-Bataillon Samter, 3. Kompanie

Stopień: Landszturmista

Data i miejsce śmierci: 30 listopada 1914 r., Rzepiszew¹⁷³

Miejsce pochówku: Rzepiszew

Miejsce urodzenia (zamieszkania): Zakrzewko, Samter¹⁷⁴

Dodatkowe informacje: ur. 5 listopada 1873 r. w Zakrzewko, syn Franza i Catherine z d. Borowiak; w dniu 29 stycznia 1899 r. ożenił się z Josephą z d. Bździel¹⁷⁵; ojciec Martina¹⁷⁶, Stanisłausa¹⁷⁷ i Josepha¹⁷⁸; przed wojną był robotnikiem

Uwagi: na płycie zapisany jako Martin Uoyzaj

Imię (imiona) i nazwisko: Anton Machaj¹⁷⁹

Jednostka: Landsturm-Infanterie-Bataillon Samter, 3. Kompanie

Stopień: Landszturmista

Data i miejsce śmierci: 30 listopada 1914 r., nieznanie

Miejsce pochówku: Rzepiszew

Miejsce urodzenia (zamieszkania): Pakawie, Samter¹⁸⁰

171 Neudorf bei Kazimierz, obecnie Nowa Wieś, część wsi Kaźmierz w woj. wielkopolskim, pow. szamotulskim.

172 *Armee-Verordnungsblatt. Verlustlisten vom 13 Januar 1915*, Ausgabe 319, Preußen 124, s. 4245.

173 Archiwum Państwowe w Poznaniu (dalej: APP), USC Duszniki, Księga zgonów 1915, sygn. 129, akt zgonu nr 73, s. 75.

174 Obecnie Zakrzewko w woj. wielkopolskim, pow. szamotulskim.

175 APP, USC Śliwno, Heirats Register 1899, sygn. 155, akt małżeństwa nr 2, s. 4-5.

176 APP, USC Śliwno, Księga urodzeń 1899, sygn. 154, akt urodzenia nr 70, s. 70.

177 APP, USC Duszniki, Księga urodzeń 1908, sygn. 106, akt urodzenia nr 53, s. 53.

178 APP, USC Duszniki, Księga urodzeń 1910, sygn. 112, akt urodzenia nr 90, s. 90.

179 *Armee-Verordnungsblatt. Verlustlisten vom 13 Januar 1915*, Ausgabe 319, Preußen 124, s. 4245.

180 Obecnie Pakawie w woj. wielkopolskim, pow. szamotulskim.

Dodatkowe informacje: ur. ok. 1875 r. w Kłodzisko¹⁸¹, syn Adalberta¹⁸²
i Agnes z d. Chojan; w dniu 16 stycznia 1898 r. ożenił się z Julianną
z d. Nowak¹⁸³; przed wojną był murarzem

Uwagi: na płycie zapisany jako Anton Machai

Imię (imiona) i nazwisko: Franz Mamet¹⁸⁴

Jednostka: Landsturm-Infanterie-Bataillon Samter, 3. Kompanie

Stopień: starszy szeregowy

Data i miejsce śmierci: 30 listopada 1914 r., nieznanie

Miejsce pochówku: Rzepiszew

Miejsce urodzenia (zamieszkania): Obrowo, Samter¹⁸⁵

Dodatkowe informacje: ur. ok. 1873 r. w Obrowo, syn Adalberta i Mi-
chaliny; w dniu 31 stycznia 1897 r. ożenił się z Magdaleną z d. Ko-
niecna¹⁸⁶; ojciec Kathariny¹⁸⁷, Marianny¹⁸⁸, Antona¹⁸⁹, Josepha¹⁹⁰,
Stanislausa¹⁹¹, Szczepana¹⁹² i Cäcylii¹⁹³; przed wojną był robotnikiem

Uwagi:

181 Obecnie Kłodzisko w woj. wielkopolskim, pow. szamotulskim.

182 W jęz. pol. Wojciech.

183 AAP, Księgi metrykalne Par. Rzymskokat. w Biezdrowie, Liber Copulatorum
1874–1907, sygn. PM 008/26, akt małżeństwa nr 3/1898, s. 95–96.

184 *Armee-Verordnungsblatt. Verlustlisten vom 13 Januar 1915*, Ausgabe 319, Preußen
124, s. 4245.

185 Obecnie Obrowo w woj. wielkopolskim, pow. szamotulskim.

186 AAP, Księgi metrykalne Par. Rzymskokat. w Szamotułach, Liber Copulatorum
1887–1919, sygn. PM 292/38, akt małżeństwa nr 12/1897, s. 118–119; Archiwum Pań-
stwowe w Poznaniu, Urząd Stanu Cywilnego Szamotuły – obwód wiejski, Księga
małżeństw 1897, sygn. 71, akt małżeństwa nr 10, s. 19–20.

187 APP, USC Szamotuły – obwód wiejski, Księga urodzeń 1898, sygn. 73, akt uro-
dzenia nr 348, s. 348.

188 APP, USC Szamotuły – obwód wiejski, Geburts-Haupt-Register 1899, sygn. 122,
akt urodzenia nr 377, s. 377.

189 APP, USC Szamotuły – obwód wiejski, Geburts-Haupt-Register 1902, sygn. 168,
akt urodzenia nr 15, s. 15.

190 APP, USC Szamotuły – obwód wiejski, Geburts-Haupt-Register 1905, sygn. 189,
akt urodzenia nr 161, s. 161.

191 APP, USC Szamotuły – obwód wiejski, Geburts-Haupt-Register 1907, sygn. 201,
akt urodzenia nr 228, s. 231.

192 APP, USC Szamotuły – obwód miejski, Rejestr urodzeń 1909, sygn. 213, akt uro-
dzenia nr 516, s. 517.

193 APP, USC Szamotuły – obwód miejski, Rejestr główny urodzeń 1911, sygn. 228,
akt urodzenia nr 400, s. 401.

Imię (imiona) i nazwisko: Gregor Joseph Blöhe¹⁹⁴

Jednostka: Landsturm-Infanterie-Bataillon Samter, 4. Kompanie

Stopień: kapral

Data i miejsce śmierci: 30 listopada 1914 r., nieznanie

Miejsce pochówku: Rzepiszew

Miejsce urodzenia (zamieszkania): Schwerin a. W.¹⁹⁵

Dodatkowe informacje: ur. 14 marca 1873 r. w Schwerin, syn Johanna i Veroniki z d. Klemke¹⁹⁶; w dniu 19 lutego 1898 r. ożenił się z Heleną z d. Martins¹⁹⁷; przed wojną był pracownikiem fabryki cygar

Uwagi: na płycie zapisany jako Gregor Blohe

Imię (imiona) i nazwisko: Emil Mining¹⁹⁸

Jednostka: Landsturm-Infanterie-Bataillon Samter, 4. Kompanie

Stopień: kapral

Data i miejsce śmierci: 30 listopada 1914 r., nieznanie

Miejsce pochówku: Rzepiszew

Miejsce urodzenia (zamieszkania): Wronke¹⁹⁹

Dodatkowe informacje:

Uwagi: na płycie zapisany jako Emil Minning

Imię (imiona) i nazwisko: Emil Uckermark²⁰⁰

Jednostka: Landsturm-Infanterie-Bataillon Samter, 4. Kompanie

Stopień: Landszturmista

Data i miejsce śmierci: 30 listopada 1914 r., nieznanie

Miejsce pochówku: Rzepiszew

194 *Armee-Verordnungsblatt. Verlustlisten vom 13 Januar 1915*, Ausgabe 319, Preußen 124, s. 4245.

195 Schwerin an der Warthe, obecnie Skwierzyzna w woj. lubuskim, pow. międzyrzeckim.

196 Brandenburgisches Landeshauptarchiv Potsdam, Kirchenduplikate Schwerin (Warthe) 1869–1874, sygn.. 5KB 1354, akt urodzenia nr 15/1873, k. 458v.–459.

197 Archiwum Państwowe w Gorzowie Wielkopolskim, USC Skwierzyzna, Heirats Register 1898, sygn. 62, akt małżeństwa nr 14, s. 27–28.

198 *Armee-Verordnungsblatt. Verlustlisten vom 13 Januar 1915*, Ausgabe 319, Preußen 124, s. 4245.

199 Obecnie Wronki w woj. wielkopolskim, pow. szamotulskim.

200 *Armee-Verordnungsblatt. Verlustlisten vom 13 Januar 1915*, Ausgabe 319, Preußen 124, s. 4245.

Miejsce urodzenia (zamieszkania): Birnbaum²⁰¹

Dodatkowe informacje:

Uwagi:

33b

[symbol krzyża żelaznego]

[przedstawienie sztandaru
przewieszonego przez drzewiec]

44

TAPFERE

D LANDSTURM

INF BAT SAMTER

RUHEN HIER VEREINT

[napis uszkodzony i nieczytelny]

IN FRIEDEN²⁰²

33c

3.4.18²⁰³

²⁰¹ Obecnie Międzychód w woj. wielkopolskim, pow. międzychodzkiem.

²⁰² Tłumaczenie: 44 / dzielnych / (żołnierzy) Landszturmu / (z) Batalionu Piechoty „Samter” / spoczywa tutaj zjednoczonych / [napis uszkodzony i nieczytelny] w pokoju.

²⁰³ Data znajduje się u dołu płyty z jej lewej strony; cyfra „4” została wyryta na wcześniej wyrytej cyfrze „3”.

[symbol krzyża żelaznego]

Bibliografia

Źródła archiwalne

Archiwum Archidiecezjalne w Poznaniu, Księgi metrykalne Parafii Rzymskokatolickiej w Biedzrowie.

Archiwum Archidiecezjalne w Poznaniu, Księgi metrykalne Parafii Rzymskokatolickiej w Pępowie.

Archiwum Archidiecezjalne w Poznaniu, Księgi metrykalne Parafii Rzymskokatolickiej w Szamotułach.

Archiwum Archidiecezjalne w Poznaniu, Księgi metrykalne Parafii Rzymskokatolickiej w Zbąszyniu.

Archiwum Państwowe w Gorzowie Wielkopolskim, Urząd Stanu Cywilnego Skwierzyna.

Archiwum Państwowe w Kaliszu, Urząd Stanu Cywilnego Czarny Las.

Archiwum Państwowe w Kaliszu, Urząd Stanu Cywilnego Parafii Ewangelickiej w Czarnym Lesie.

Archiwum Państwowe w Kaliszu, Urząd Stanu Cywilnego Kępno – obwód miejski.

Archiwum Państwowe w Katowicach, Sąd Obwodowy w Bytomiu.

Archiwum Państwowe w Katowicach, Urząd Stanu Cywilnego w Chorzowie.

Archiwum Państwowe w Lesznie, Urząd Stanu Cywilnego Krobia.

Archiwum Państwowe w Lesznie, Urząd Stanu Cywilnego Gostyń.

Archiwum Państwowe w Łodzi, Łódzki Urząd Wojewódzki w Łodzi, Akta dotyczące ewidencji cmentarzy wojennych.

Archiwum Państwowe w Łodzi, Oddział w Sieradzu, Akta cmentarzy wojennych z powiatu sieradzkiego

- Archiwum Państwowe w Łodzi, Oddział w Sieradzu, Akta gminy Szadek, Kultura i sztuka (grobownictwo wojenne).
- Archiwum Państwowe w Poznaniu, Urząd Stanu Cywilnego Duszniki.
- Archiwum Państwowe w Poznaniu, Urząd Stanu Cywilnego Szamotuły – obwód miejski.
- Archiwum Państwowe w Poznaniu, Urząd Stanu Cywilnego Szamotuły – obwód wiejski.
- Archiwum Państwowe w Poznaniu, Urząd Stanu Cywilnego Śliwno.
- Archiwum Państwowe w Szczecinie, Urząd Stanu Cywilnego w Radowie Wielkim i Małym.
- Archiwum Państwowe w Zielonej Górze, Akta metrykalne Nowa Sól (Neusalz) – parafia ewangelicka
- Armee-Verordnungsblatt. Verlustlisten.*
- Brandenburgisches Landeshauptarchiv Potsdam, Kirchenduplikate Schwerin (Warthe).

Literatura

- Bortowski W., *Ziemia łódzka w ogniu 1914*, Łódź 1969.
- Dąbrowski D., Śladami operacji łódzkiej 1914 r. po okolicy Szadku, „Na Sieradzkich Szlakach” 1995, nr 3.
- Dąbrowski D., Kowalski J., *Żołnierska pamięć. Cmentarze wojenne, groby i miejsca pamięci narodowej na ziemi sieradzkiej*, Sieradz 2011.
- Gosik B., *Cmentarze z I wojny światowej jako walor antropogeniczny województwa łódzkiego*, „Turyzm” 2004, nr 14, s. 129–140. <https://doi.org/10.18778/0867-5856.14.2.06>
- Milewska K., *Cmentarze wojskowe z okresu I wojny światowej na terenie gminy Szadek*, „Biuletyn Szadkowski” 2005, t. 5, s. 147–175. <https://doi.org/10.18778/1643-0700.05.07>
- Młyńska A., „Akta cmentarzy wojennych z powiatu sieradzkiego” w zbiorach *Archiwum Państwowego w Łodzi*, „Rocznik Łódzki” 2015, t. 63.
- Młyńska A., „Setkom tysięcy, co imion nie mają na grobie...”. *Szadkowski cmentarz wojenny z okresu bitwy łódzkiej (1914)*, „Biuletyn Szadkowski” 2013, t. 13, s. 145–169. <https://doi.org/10.18778/1643-0700.13.09>
- Pisarkiewicz M., *Groby żołnierskie z 1914 roku w Ziemi Łęczyckiej i Sieradzkiej*, Kraków 2018.
- Pogorzelski W., *Sieradz*, Włocławek 1927.

Wicher L. (red.), *Stulecie miasta Zduńskiej Woli 1825–1925*, Łódź 1925.
Der Weltkrieg 1914 bis 1918, t. VI, Berlin 1929.

Źródła internetowe

- I wojna światowa – Szadek*, <http://www.schondorf.pl/wyprawy/i-wojna-swiatowa-szadek> [dostęp: 1.09.2021].
- Cmentarz w Szadkowicach odnowiony*, <https://zdunskawola.naszemiasto.pl/cmentarz-w-szadkowicach-odnowiony-zdjecia/ar/c4-2467927> [dostęp: 1.09.2021].
- Dariusz Piekarczyk, *Sieradz i okolice podczas II wojny światowej (KILKASET UNIKALNYCH ZDJĘĆ)*, <https://sieradz.naszemiasto.pl/sieradz-i-okolice-podczas-ii-wojny-swiatowej-killkaset/ar/c1-4763091> [dostęp: 5.10.2021].
- PTTK-owcy porządkowali cmentarz wojenny w Szadkowicach*, <https://zdunskawola.naszemiasto.pl/pttk-owcy-porzadkowali-cmentarz-wojenny-w-szadkowicach/ar/c1-2037684> [dostęp: 1.09.2021].
- Szadkowice – cmentarz wojenny*, <https://eksploratorzy.com.pl/viewtopic.php?f=237&t=13951> [dostęp: 1.09.2021].

Inne źródła

- Muzeum Miasta i Rzeki Warty w Warcie, zdjęcia cmentarza w Szadkowicach z 1940 r. autorstwa Victora Beckera.
- Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Łodzi, Cmentarz wojenny w Szadkowicach.